

Varázslás

(bájolás, bűvölés, bűbájolás stb.), a javasok, kuruzslók, bűbájosok és varázslók foglalkozása, minőkről már a budai és a Turóczi-féle krónika is emlékszik, név szerint is említvén egy Rasdi nevű ilyen pogány varázslónőt, mint a Vatha lázadása egyik részesét, kinek neve helyett azonban Bonfininál a párhuzamos és alighanem szintén régibb krónikásból kiírt helyen a Varasolo szó olvasható. Nem lehetetlen tehát, hogy mint már Ipolyi is sejtí (Magyar mythologia 89.), a Rasdi név csak a varasolo helytelen olvasásból származik és így e legrégebb varázslónőnk nevével legalább le kell mondanunk. Bűbájoló boszorkányokról különben a XV. és XVI. sz. nyelvemlékei mind sűrűbben szólnak s nevük legtöbbször a bűvös-bávos, néző, ördöngős, jövendőmondó s egy helyütt (Károli Bibliafordítása, II., 156.) a «forgástudó» szóval rokonértelmű. A varasló alak régebben a wraszló, vraszlo (és így a varásol, a wrassol, a varásos, a warasus) alakokkal váltakozik, melyek közül a két mássalhangzós kezdődők a szó idegen (valószínűleg szláv) eredete mellett látszanak tanuskodni, ami a rokonértelmű bájolásról kétségtelen. Ebből azonban korántsem következik, hogy maga a V. ne lehetne saját ősi nemzeti tulajdonunk, habár mai nevei közül több idegen eredetre vall. Az ősi magyar V. bizonyára a velünk rokon népekével egy csapáson járt, tehát a samanizmus (l. o.) körében mozgott, amint ezt annak még ma is élő népbabonáinkban kimutatható számos nyoma is igazolja. Ezekről l. az Igézés, Iralás, Javas, Jóslás, Ráolvasások s az ezekben idézett többi rokon tárgyú cikkeket, amelyekben részletesebben szólnunk a V. különféle nemeiről. Törvénykönyvünk (1879. XL. t.-c. 79. §) a V.-t mint kihágást tiltja és bünteti.

Igézés

bűvös igéknek bizonyos szertartások közt való elmondása, cédulákra vagy más tárgyakra való felírása betegségek vagy sebek gyógyítására, vérzések elállítására, tűzvész elhárítására stb. Az eljárás a primitív népek azon hitén alapszik, hogy valamennyi betegség megigézésből származik; e hit szerint némely betegség okának a gonosz démonoknak és tündéreknek magában a testben való felléptét tartják. Az igéző szónak a fenyegető hatalmak és veszélyek feletti erejében való hit majdnem általánosan el van terjedve; a vérigézéssel az Odisszeiában (XIX. 457) és Odis runa-igézésében, az Eddában találkozunk. A kereszténység annál kevésbé volt képes eme babonát kiirtani, miután az egyházban az ördöngösök gyógyítása, minden exorcizmus, eskübizonyítás és kiátkozás stb. szintén bizonyos formák erejében való hiten alapul. A régi formák egyszerűen keresztényi alakot öltöttek, amennyiben nem többé a pogány démonok, hanem Krisztus és az ő szentjei hivattak segítségül. A két legrégebb német áldóformula a X. sz.-ból való u. n. Merseburgi ráolvasások. A legrégebb magyar ráolvasásokat a

XVI. sz.-beli Bornemisza Péternél találjuk, ezeket érdekesen összevetette Barna Ferdinánd a finn ráolvasásokkal (kapcsolat a magyar és szuomi irodalom között). A szó az igével való varázst jelenti a magyarban.

Ráolvasás

az igézés ama neme, mely formaszerű varázsigék, vagyis bűbájló imádságok elmondásában áll és ezekkel akar valami gyógyítandó bajt orvosolni, fenyegetőt elhárítani, vagy akármi másféle csodás hatást előidézni; tehát a bűvölés (l. o.), varázslás tágabb fogalomkörébe tartozó babonás cselekedet, mely a szó hatalmába vetett hiten alapul. De rendszeren egyéb varázsló vagy bűbájló cselekedetek is kísérik, mint már az iralás szó magyarázatánál említettük.

A R. többnyire a javasok (l. o.) mestersége, kiket a magyar alföldön seppegőknek is hívnak (ugyanígy a német és finn babonában is), minthogy R.-ákat rendszeren seppegő, vagyis suttogó hangon mondják el; akár mert így hatásosabbnak vélik, akár mivel nem akarják, hogy varázsigéiket mások is eltanulják tőlük.

A betegségek elleni R.-ok, melyek a leggyakoribbak, többnyire abból a babonás hiedelemből indulnak ki, hogy a betegséget valamely a testben lakó gonosz démon okozza, melyet a R. által ki lehet űzni. De amint a beteg testből ki, épp úgy az egészségesbe be is lehet varázsolni a bajt, amiért is a R.-nak oly fajtái is gyakoriak, amelyekkel valakire át lehet a bajt hárítani. Vannak továbbá egyéb, p. tolvajt megkötő, elveszett vagy ellopott tárgyat megszerző, fegyvert edző, láthatatlanná tevő, kincset fellelni segítő, a jószágot (ingót és ingatlant) gyarapító vagy rontó stb. R.-ok; főképen pedig a szerelmi varázslás szolgálatában állók, amelyek szintén több csoportba oszthatók a szerint, amint szerelemkeltés, hárítás vagy áthárítás, megtartás stb. a céljuk. Sok R.-nak közös vonása a homeopatikus alapelv (similia similibus), amely benne kifejeződik. Igen sokban pedig valami kis mítoszról történik említés, mely összefüggésben áll a varázslás céljával s mintegy a magyarázata annak, miért fordul az igéző éppen az illető és nem más felsőbb lényhez a kérdéses esetben.

A R.-ok ősrégi volta mellett számos ókori följegyzés is tanuskodik, minőkből igen takaros kis gyűjtemény olvasható Heim Rikárd Incantamenta Magica Graeca Latina c. munkácskájában

(Lipcse, Teubner 1892). Magyar R.-okról az Igézés alatt idézetteken kívül v. ö. még Ipolyi, Magyar myth. 396. s köv. old. Számos magyar R.-t találhatni a Nyelvőr és az Ethnographia köteteiben, valamint Kálmány Lajos népköltési gyűjteményeiben (Koszoruk és Szeged népe). Scherer, Altdeutsche Segen (1885); Weinhold, Altdeutsche Verwünschungsformeln (1895); magyar emlékekről: Szilágyi Áron (Magyar Nyelvőr II., 1873, 308. old.); Heinrich Gusztáv, A merseburgi R.-ok (Philologiai Közlöny IX., 1885, 371. old.).

PALLAS NAGYLEXIKON